

JURAJ ŽUDEL*

**OBYVATELSTVO SLOBODNÝCH KRÁLOVSKÝCH MIEST NA SLOVENSKU
V 2. POLOVICI 18. STOROČIA**

Juraj Žudel: Population of Free Royal Towns in Slovakia in the 2nd Half of the 18th Century. *Geogr. Čas.*, 39, 1987, 2; 14 tables.

The study is aimed at investigation of the population number and structure of free royal towns in Slovakia in the 2nd half of the 18th century. The study is based on an analysis of written sources of both municipal and central (Old-Hungarian) provenance providing the first reliable demographic data. The structure of urban population is explored from the viewpoint of sex and age of population as well as social groups of active population.

Slobodné kráľovské mestá mali v hospodárskom, politickom a kultúrnom živote Slovenska v období feudalizmu významné miesto. Väčšina z nich si zachovala toto postavenie až podnes, preto výskum ich obyvateľstva má význam nielen pre históriu, ale aj pre geografiu. Vývoj obyvateľstva týchto miest od 2. polovice 19. storočia, odkedy sú všeobecne prístupné štatistiky, je dobre spracovaný, ale menej je známy v staršom období. Prvé spoľahlivejšie údaje o počte a štruktúre obyvateľstva pochádzajú až z 2. polovice 18. storočia. Odborná literatúra sa doteraz venovala prevažne prameňom ústrednej proveniencie, zatiaľ čo písomnosti miest, uložené v ich archívoch, ostali zväčša nepovšimnuté.

Maďarská literatúra štatisticky spracovala a vyhodnotila súpisy obyvateľstva slobodných kráľovských miest z rokov 1777¹ a 1782² a prvé všeobecné sčítanie obyvateľstva Uhorska v rokoch 1784—1787.³

Staršie slovenské práce, týkajúce sa tejto problematiky,⁴ sa faktograficky

* PhDr. Juraj Žudel, CSc., Geografický ústav CGV SAV, Obrancov mieru 49, 814 73 Bratislava.

¹ THIRING, G.: Városaink népesedési viszonyai 1777-ben. In: *Földrajzi Közlemények*, 1898, s. 199—230.

² Tenže: Városaink lakosságának kereseti viszonyai a 18. század második felében. In: *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 8, 1901, s. 129—162.

³ Tenže: Magyarország népesége II. József korában. Budapest 1938. Tenže: Komárom város és vármegye népesége II. József korában. In: *Magyar Statisztikai Szemle*, 18, 1940, s. 378—383.

⁴ BOKESZ, F.: Obyvateľstvo Slovenska pred 150 rokmi. In: *Slovenská liga*, 17, 10, 1940, s. 170—174; BOKESZ, F.: Obyvateľstvo Slovenska na konci 18. storočia. In: *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 34—35, 1940—41, s. 1—17; Tenže: Slovensko a jeho mestá vo vývine 150 rokov. In: *Slovenská liga*, 18, 1941; SVETOŇ, J.: Obyvateľstvo

opierajú o uvedené pôvodné maďarské diela. Ich prínos pre poznanie slovenských pomerov nie je však iba v prostom pretlmočení výsledkov maďarského bádania, ale aj v postrehnutí zvláštností slovenského vývinu. Svetoňova kniha je nová a cenná aj marxistickým chápaním sociálnej štruktúry obyvateľstva. Z novších prác treba uviesť na prvom mieste monografiu A. Špiesza o slobodných kráľovských mestách.⁵ Autor sa vo dvoch kapitolách zaoberá vývojom počtu obyvateľstva a jeho sociálnou a zamestnaneckou štruktúrou. Pomery v 2. polovici 18. storočia charakterizuje na základe rozboru súpisu obyvateľstva roku 1778 a výsledkov získaných štúdiom matrik pokrstených, sobášených a zomretých miest Bratislava, Banská Štiavnica, Modra a Skalica. Za východisko pri sledovaní vývinu počtu obyvateľstva v 18. storočí si zvolil Acsádyho rekonštrukciu podľa krajinského súpisu z rokov 1715 a 1720, čo veľmi skresľuje vývin, lebo Acsády odhadol počet nezdanených obyvateľov veľmi nízko. Populačným vývojom mesta Košíc sa zaoberal O. R. Halaga,⁶ počet a štruktúra obyvateľstva Pezinka sú spracované v monografii o dejinách mesta.⁷ Obyvateľstvo Pezinka sa skúma v jeho priestorovom rozložení (podľa ulíc), pričom sa sledujú vzťahy medzi vnútorným mestom a jeho predmestím.

Pramene

Z 2. polovice 18. storočia poznáme tri skupiny súpisov obyvateľstva slobodných kráľovských miest. Prvá vznikla v rokoch 1762—1764, druhú tvoria tzv. conscriptiones animarum zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, tretia vznikla v súvisi s tzv. jozefínskym sčítaním obyvateľstva v rokoch 1784—1787.

Prvá skupina súpisov vznikla z podnetu Uhorskej kráľovskej dvorskej komory so sídlom v Bratislave. Táto mala vypracovať pre panovníčku správu o stave slobodných kráľovských miest. Aby získala potrebné podklady, obrátila sa 22. marca 1762 na mestá so žiadosťou o podanie správy, ktorá mala obsahovať aj údaje o obyvateľstve. Mestá vykonali za týmto účelom osobitné súpisy. Zachované súpisy sa týkajú obyvateľstva týchto miest: Banská Belá, Bardejov, Brezno, Košice, Pezinok, Prešov a Trnava. Spoločným znakom mestských súpisov z rokov 1762—1764 je, že sa nerobili podľa jednotlivcov, ale podľa domácností, prípadne súpisovou jednotkou bolo obyvateľstvo jedného domu. V tomto sa podobajú daňovým súpisom a krajinskému súpisu z rokov 1715 a 1720. Domácnosť navonok, pred magistrátom reprezentovala hlava domácnosti, preto sa v súpisoch uvádza jej meno a na ňu sa vzťahuje najviac údajov. Štruktúra súpisov je rôzna, ale v hlavných ukazovateľoch (počet obyvateľstva podľa dvoch základných vekových skupín — maloletí, dospelí, pohlavia a náboženstva) sa zhodujú. Sociálnu skladbu obyvateľstva najlepšie zachycuje súpis Prešova.

Slovenska za kapitalizmu. Bratislava 1958. Obsahuje tabuľku o sociálnej štruktúre slovenských miest roku 1782, vypracovanú podľa citovanej štúdie G. Thirringa (poznámka č. 2).

⁵ ŠPIESZ, A.: Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680—1780. Košice 1983.

⁶ HALAGA, O., R.: Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc. Košice 1967.

⁷ Dejiny Pezinka. Bratislava 1982.

Školská mládež sa uvádza iba v súpise Trnavy. Rečové pomery neboli predmetom súpisu, lebo predstavenstvá miest poznali tieto natoľko, aby mohli dať žiadanú informáciu.⁸

Conscriptiones animarum v porovnaní so súpismi obyvateľstva z rokov 1762—1764 predstavujú presnejšiu a podrobnejšiu evidenciu, ktorá sa každoročne obnovovala. Tento druh súpisov sa neobmedzoval na obyvateľstvo slobodných kráľovských miest, ale sa vzťahoval aj na ostatné mestské a vidiecke obyvateľstvo. V slobodných kráľovských mestách sa conscriptiones animarum robili v rokoch 1771—1784, potom ich nahradilo jozefínske sčítanie obyvateľstva. Po smrti Jozefa II. sa obnovili. V súvislosti s novou evidenciou obyvateľstva vznikali dvojaké druhy písomností — súpisy obyvateľstva a výkazy obyvateľstva. Súpisy tvorili základnú evidenciu. Na ich podklade sa vyhotovovali výkazy, ktoré sa predkladali Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade na ďalšie spracovanie. Zatiaľ sú známe celouhorské výkazy (sumáre) z rokov 1777, 1778 a 1782 (uložené sú v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti). Vo väčšom množstve sa zachovali súpisy a výkazy miest.⁹ Sú mimoriadne cenné najmä pre štúdium štruktúry obyvateľstva.

Prvé všeobecné sčítanie obyvateľstva v Uhorsku, známe ako jozefínske sčítanie, sa vykonalo v období od 1. novembra 1784 do konca leta 1785. V rokoch 1786 a 1787 sa viedla ďalšia evidencia sčítaných osôb a vykonala sa jej revízia. Po vypuknutí tureckej vojny roku 1787 sa práce prerušili a po smrti Jozefa II. roku 1790 sa povinná evidencia osôb zrušila a stolice sa rozhodli zničiť súpisový materiál. Základná evidencia sa robila na sčítacích hárkoch (Familiae tabella), ktoré sa viedli osobitne pre každý dom. Podľa nich sa vyhotovovali miestne sumáre (Summarium loci), ktoré obsahujú údaje za rodiny, prípadne domácnosti určitého sídla. Tieto boli podkladom pre vypracovanie stoličných sumárov (Summarium comitatus), obsahujúcich údaje za jednotlivé sídla (slobodné kráľovské mestá, mestečká, dediny a samoty). Napokon to bol celouhorský sumár (Summarium regni). Z písomností jozefínskeho sčítania sa zachovali celouhorské sumáre (uložené sú v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti), stoličné a miestne sumáre väčšiny slovenských stolíc a slobodných kráľovských miest. Sčítacie hárky, ktoré sú pre poznanie obyvateľstva najcennejšie, sa zachovali iba výnimočne. Poznáme ich v Banskej Štiavnici, Brezne a v Prešove.

Jozefínske sčítanie je všeobecné, to znamená, že zahrňuje všetky vrstvy stavovskej spoločnosti. Jeho osobitosti a nedostatky vyplývajú z vojenského zamerania, čo sa prejavilo v nerovnakom záujme o jednotlivé zložky obyvateľstva a vo výbere demografických prvkov. Pokiaľ ide o osoby ženského pohlavia, eviduje iba ich počet a náboženstvo (kresťanka, židovka), neuvádza sa vek šľachtických a duchovných osôb, nesleduje sa národnosť obyvateľstva.

⁸ Podrobnejšie o súpisoch v štúdiu ŽUDEĽ, J.: Súpisy obyvateľstva slobodných kráľovských miest na Slovensku z 2. polovice 18. storočia. In: Slovenská archivistika, 22, 1, 1987.

⁹ O genéze, štruktúre, interpretácii a zachovaných exemplároch súpisov a výkazov miest pojednáva štúdiá uvedená v poznámke č. 8.

Prvé údaje o počte obyvateľov všetkých slobodných kráľovských miest poznáme až z roku 1777. V staršom období vývin počtu obyvateľov možno sledovať len v niektorých mestách. Podľa súpisov z roku 1762 Bardejov mal 2649, Brezno 1936, Košice 3990, Prešov 3728 a Skalica 3661 obyvateľov (tab. 4). Trnava mala roku 1763 5151,¹⁰ Pezinok roku 1764 3780¹¹ a Bratislava roku 1769 24 306 obyvateľov.¹² Pramene z uvedených rokov umožňujú skúmať aj rozloženie obyvateľstva so zreteľom na vnútorné mesto uzavreté hradbami a predmestia, prípadne roztratené osídlenie. V Bardejove vo vnútornom meste bývalo 35,98 %, Košiciach 64,54 %, Prešove 68,96 %, Skalici (bez židovského obyvateľstva) 78,90 %, Trnave 90,84 %, Pezinku 38,28 % a v Bratislave (bez osadenstva kláštorov) 20,60 % obyvateľstva. Obyvatelia Košíc, Prešova, Skalice a Trnavy bývali

Tab. 1. Prírastok obyvateľstva niektorých miest v rokoch 1762—1778

Mesto	Prírastok obyvateľstva			Priemerný ročný prírastok	
	v rokoch	abs.	%	abs.	na 1000 obyv. stred. stavu
Bardejov	1762—1777	447	16,87	29,8	10,4
Brezno	1762—1777	138	7,13	9,2	4,6
Košice	1762—1777	2377	59,57	158,5	30,6
Prešov	1762—1777	2015	54,05	134,3	28,4
* Trnava	1763—1777	480	9,32	34,3	6,4
Pezinok	1764—1777	177	4,68	13,6	3,5
Bratislava	1769—1777	4431	18,23	553,9	20,9
* Banská Belá	1771—1777	-100	-6,56	-16,7	-11,3
Kremnica	1771—1778	93	1,86	13,3	2,6
* Kežmarok	1772—1777	53	1,36	10,6	2,7
Krupina	1772—1777	390	15,87	78	29,4
Sabinov	1772—1777	214	10,79	42,8	20,5
Skalica	1772—1777	151	3,02	30,2	5,9
Zvolen	1772—1777	498	38,02	99,6	63,9

¹⁰ Conscriptio domorum et personarum... anno 1763 peracta. Štátny okresný archív (ďalej ŠOKA) v Trnave, Magistrát mesta (ďalej Mag. m.) Trnavy, Relationes, kart. č. 1. Do uvedeného počtu nie sú zahrnutí študenti cudzieho pôvodu, ktorí sa zdržovali v meste len prechodne v dobe štúdia. Ako sa uvádza v správe mesta Trnavy, zaslanej Uhorskej kráľovskej dvorskej komore, roku 1763 bolo v meste 1015 takýchto študentov. Maďarský krajinský archív v Budapešti (ďalej MKA), Magyar Kamara Archivuma, Miscellanea, Civitatensia, Trnava.

¹¹ Dejiny Pezinka, s. 53.

¹² Extractus personalis conscriptionis... civitatis Posoniensis... pro anno 1769 peractae. Archív hlavného mesta SSR Bratislavy (ďalej AMB), Mag. m. Bratislavy, Koncepty r. 1770, lat., nr. 2.

prevažne vo vnútornom meste. Trnava nemala predmestie; obyvatelia žijúci extra muros bývali na majeroch, v záhradách a pri mestských výrobných objektoch (pivovar, tehelňa a iné). Opačný bol pomer v Bardejove, Pezinku, najmä však v Bratislave, ktorá mala veľké a ľudnaté predmestia.

Ďalšie údaje o počte obyvateľstva poznáme zo začiatku sedemdesiatych rokov, a to z roku 1771 pre Banskú Belú (1524 osôb)¹³ a Kremnicu (5013 osôb),¹⁴ z roku 1772 pre Brezno (2294 osôb), Kežmarok (3896 osôb), Krupinu (2457 osôb), Sabinov (1984 osôb), Skalicu (5005 osôb) a Zvolen (1310 osôb).¹⁵

Vývoj počtu obyvateľstva uvedených miest v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch (do roku 1777), ako ukazujú prírastky uvedené v tab. 1, mal vcelku vzostupnú tendenciu. Najväčší absolútny prírastok sa zaznamenal v Bratislave (4431 osôb); Priemerné ročné prírastky na 1000 obyvateľov stredného stavu svedčia o mimoriadne rýchlom raste obyvateľstva vo Zvolene (63,9), o rýchlom raste populácie Košíc (30,6), Krupiny (29,4) a Prešova (28,4). Úbytok obyvateľstva sa prejavil len v Banskej Belej (-11,3) v sedemdesiatych rokoch.

Stav počtu obyvateľstva roku 1777 (tab. 2) ukazuje, že najväčším mestom na Slovensku bola Bratislava, ktorej patrilo aj celouhorské prvenstvo. Po nej nasledovala Banská Štiavnica, naše najvýznamnejšie banské mesto, ktorá spolu s prímestskými sídlami mala vyše 20 000 obyvateľov, a Komárno. Ostatné mestá nedosahovali hranicu 7000 obyvateľov. Ich poradie bolo takéto:

- 1000 — 1999 obyv. — Ľubietová, Banská Belá, Zvolen, Jur pri Bratislave,
- 2000 — 2999 obyv. — Brezno, Sabinov, Pukanec, Nová Baňa, Trenčín, Krupina,
- 3000 — 3999 obyv. — Bardejov, Kežmarok, Pezinok,
- 4000 — 4999 obyv. — Modra, Levoča, Banská Bystrica,
- 5000 — 5999 obyv. — Kremnica, Skalica, Trnava, Prešov,
- 6000 — 6999 obyv. — Košice.

Ako vidieť, mestá na Slovensku boli prevažne malé (takmer polovica nemala viac ako 3000 obyvateľov), čo bolo dôsledkom toho, že od 16. storočia nemali priaznivé podmienky pre svoj rast.

Vývoj počtu obyvateľov v nasledujúcom období (do roku 1787) bol pomalý. Obyvateľstvo slobodných kráľovských miest (bez Banskej Štiavnice) vzrástlo iba o 10,37 %. V rokoch 1777—1782 malo záporný koeficient rastu sedem miest (Banská Bystrica, Kežmarok, Košice, Krupina, Ľubietová, Sabinov a Zvolen), v rokoch 1784—1787 šesť (Bratislava, Kežmarok, Krupina, Pezinok, Trenčín a Zvolen). Ak berieme do úvahy celé obdobie rokov 1777—1787, úpadok počtu obyvateľov možno zaznamenať v Banskej Štiavnici (v rokoch 1782—1787 úbytok tvoril 1827 osôb, čo je 8,8 %), Bratislave, Krupine a vo Zvolene. Bratislava stráca svoje prvenstvo v celouhorskom meradle (predstihol ju Debrecín), ale ešte stále vysoko prevyšuje naše najväčšie mestá. V uvedenom období mali najväčšie priemerné ročné prírastky na 1000 obyvateľov stredného stavu Brezno (33,7), Jur pri Bratislave (28), Košice (25,7) a Trnava (25,1).

¹³ 1771. Conscriptio animarum in gremio liberae regiae montanaeque civitatis Bela-Bányensis de praesenti reperibilium. ŠOKA v Žiari nad Hronom, Mag. m. Banskej Štiavnice, kart. č. 154.

¹⁴ Consignatio status personarum... in libera regia ac montanarum primaria civitate Cremnicziensi reperibilium pro anno 1771 sonans. Tamže, Mag. m. Kremnice, Mestská registratúra, r. 1772.

¹⁵ Tab. 5.

Tab. 2. Vývoj počtu obyvateľstva v 2. polovici 18. storočia

Mesto	Počet obyvateľstva v rokoch				Prírastok obyvateľstva v období 1777—1787		Priemerný ročný prírastok	
	1777	1782	1784/5	1787	abs.	%	abs.	na 1000 obyv. stred. stavu
Banská Belá	1424	1543	1592	1672	248	17,42	24,8	16
Banská Bystrica	4995	4988	5053	5211	216	4,32	21,6	4,2
Banská Štiavnica	2709 ¹	20753	18839	18926	—	—	—	—
Bardejov	3096	3536	3671	3689	593	19,15	59,3	17,5
Bratislava	28737	29233	28707	28502	-235	-0,82	-23,5	-0,8
Brezno	2074	2603	2675	2915	841	40,55	84,1	33,7
Jur pri Bratislave	1810	2097	2360	2400	590	32,60	59	28
Kežmarok	3949	3873	4487	4307	358	9,07	35,8	8,7
Komárno	9831	10630	11970	12154	2323	23,63	232,3	21,1
Košice	6367	5858	7590	8244	1877	29,48	187,7	25,7
Kremnica	5106 ²	5198 ³	5185	5269	163	3,19	18,1	3,5
Krupina	2847	2707	2981	2826	-21	-0,74	-2,1	-0,7
Levoča	4475	5034	5062	5205	730	16,32	73	15,1
Eubietová	1192	1188	1255	1265	73	6,12	7,3	5,9
Modra	4379	4925	2740	4823	444	10,14	44,4	9,6
Nová Baňa	2769 ²	2932	2958	3020	251	9,06	27,9	9,6
Pezinok	3957	4005	4443	4378	421	10,64	42,1	10,1
Prešov	5743	5798	6019	6106	363	6,32	36,3	6,1
Pukanec	2200	2287	2280	2320	120	5,45	12	5,3
Sabinov	2198	1997	2163	2253	55	2,50	5,5	2,5
Skalica	5156	5699	5690	5724	568	11,02	56,8	10,4
Trenčín	2811	3069	3222	3045	234	8,32	23,4	8
Trnava	5631	7037	7002	7245	1614	28,66	161,4	25,1
Zvolen	1808	1779	1690	1649	-159	-8,79	-15,9	-9,2
Spolu	115264	138769	141634	143148	—	—	—	—
Spolu (bez B. Štiavnice)	112555	—	—	124222	11667	10,37	1166,7	9,8

¹ Bez prímestských sídel Banky, Hodruša, Štefultov a Vindšachta.

² Údaje sú za rok 1778.

³ Údaj je za rok 1783.

Použitá pramene:

1777 — Conscriptio animarum in liberis regiisque civitatibus pro anno 1777 adpromtata. MKA, A Helytartótanácsi Levéltár, Departamentum publico-politicum, 1840, fons 14, positio 37.

1782 — Celouhorský sumár súpisu obyvateľstva roku 1782, MKA. Originál som nenašiel, mal som v rukách len fotokópiu, ktorú mi poskytol dr. Dezső Danyi, riaditeľ knižnice Ústredného štatistického úradu v Budapešti, za čo mu aj na tomto mieste srdečne ďakujem.

1784/5, 1787 — Údaje sú prevzaté z knihy Thirring, G.: Magyarország népessége II. József korában.

Výsledky jozefínskeho sčítania umožňujú skúmať v niektorých prípadoch aj pomer obyvateľstva vnútorného mesta a predmestí. Roku 1785 bývalo v Bratislave vo vnútornom meste 15,56 %, ¹⁶ Košiciach 60,74 % ¹⁷ a v Modre 38,99 % obyvateľov. ¹⁸ V Jure pri Bratislave bývalo roku 1786 vo vnútornom meste 92,49 % obyvateľstva, ¹⁹ roku 1787 v Prešove 62,80 % ²⁰ a v Skalici 65,06 %. ²¹ V porovnaní so stavom v šesťdesiatych rokoch nenastali podstatné zmeny — prevažná časť obyvateľstva Košíc, Prešova a Skalice bývala vo vnútornom meste. v Bratislave na predmestiach.

Ako ukazuje stav počtu obyvateľstva na prelome rokov 1804 a 1805, ²² ani vývoj po roku 1787 nebol priaznivý. Ak k počtu nešľachtického obyvateľstva miest (bez Kremnice, pre ktorú nemáme údaje) na prelome rokov 1804 a 1805 pripočítame (podľa G. Thirringa) duchovenstvo a dvojnásobok šľachty z roku 1787, dostaneme približný počet mestského obyvateľstva 122 970 osôb, čo je o 14 909 osôb (10,81 %) menej ako roku 1787. Na tomto úpadku sa z 23 miest podieľalo 15. Boli to: Banská Bystrica, Banská Štávnica s Banskou Belou, Bratislava, Jur pri Bratislave, Kežmarok, Komárno, Košice, Levoča, Modra, Pezinok, Prešov, Sabinov, Trenčín, Trnava a Zvolen.

V rovnakom období výrazne vzrástol počet obyvateľstva Pešti a Segedína, zatiaľ čo sa obyvateľstvo Debrecína a Budína zmenšilo menej ako obyvateľstvo Bratislavy. V dôsledku toho Bratislava klesla z druhého miesta na piate (poradie miest pred Bratislavou: Pešť, Debrecín, Segedín, Budín).

Jozefínske sčítanie umožňuje skúmať vo všetkých mestách veľkosť domácností a rozloženie obyvateľstva. Roku 1787 priemerný počet osôb pripadajúcich na jednu domácnosť v slobodných kráľovských mestách dosahoval výšku 4,38 (tab. 3). Priemer stolíc, v hraniciach ktorých tieto mestá ležali, bol väčší (5,19), čo svedčí o tom, že vidiecke, prevažne roľnícke domácnosti boli väčšie ako mestské. Opačný bol pomer v rozložení obyvateľstva. Zatiaľ čo v mestách v jednom dome bývalo priemerne takmer deväť osôb (8,81), na vidieku to bolo iba sedem (6,97). Veľmi veľké boli rozdiely medzi jednotlivými mestami, čo

¹⁶ Z celkového počtu 26 486 bývalo vo vnútornom meste 4122 obyvateľov. Haupt Summarium von der ganzen Stadt Presburg. AMB, Mag. m. Bratislavy, Koncepty 1785, nr. 169.

¹⁷ Vnútorné mesto malo 4408 obyvateľov, na predmestiach bývalo 2849 osôb. Summarium slobodného a kralovského mesta kossického... roku 1785-teho učiňene. Archív mesta Košíc (ďalej AMK), Mag. m. Košíc.

¹⁸ Rozloženie obyvateľstva: vnútorné mesto malo 1800, Pezinské predmestie 758, Dolné predmestie 643, Horné predmestie 387, Kráľová, ktorá sa pokladala za ulicu Modry. 1029 obyvateľov. Sumár sčítania obyvateľstva Modry roku 1785. ŠOKA Pezinok, Mag. m. Modry.

¹⁹ Vnútorné mesto malo 2169, predmestie 176 obyvateľov. Zusammengezogene Häuser- und Familientabelle von Anno 1786. Tamže, Mag. m. Jur pri Bratislave, SM—základný rad, 1786.

²⁰ Vo vnútornom meste bývalo 3768, na Hornom predmestí 1569 a na Dolnom predmestí 663 obyvateľov. Sumár sčítania obyvateľstva Prešova roku 1787. ŠOKA v Prešove, Mag. m. Prešova.

²¹ Vo vnútornom meste bývalo 3713, na predmestí a majeroch 1957 a vo viniciach 37 osôb. Zusammengezogene Häuser- und Familientabelle von Anno 1787. ŠOKA v Senjci, Mag. m. Skalice, Koncepty 1787.

²² THIRRING, G.: Magyarország népeisége II. József korában, s. 84.

Tab. 3. Priemerný počet osôb pripadajúcich na jeden dom a jednu domácnosť roku 1787

Mesto	Skutočné obyvateľstvo	Domy	Domácnosti	Priemerný počet osôb	
				v 1 dome	v 1 domácnosti
Banská Belá	1672	231	409	7,24	4,09
Banská Bystrica	5211	467	1126	11,16	4,63
Banská Štiavnica	18926	1694	4547	11,17	4,16
Bardejov	3689	614	804	6,01	4,59
Bratislava	28502	1392	6762	20,48	4,22
Brezno	2915	378	657	7,71	4,44
Jur pri Bratislave	2400	237	642	10,13	3,74
Kežmarok	4307	685	950	6,29	4,53
Komárno	12154	1436	2808	8,46	4,33
Košice	8244	981	1619	8,40	5,09
Kremnica	5269	510	1172	10,33	4,50
Krupina	2826	1045(!)	771	2,70	3,67
Levoča	5205	824	1087	6,32	4,79
Lubietová	1265	215	266	5,88	4,76
Modra	4823	549	1176	8,79	4,10
Nová Baňa	3020	461	617	6,55	4,89
Pezinok	4378	458	1036	9,56	4,23
Prešov	6106	769	1262	7,94	4,84
Pukanec	2320	522	589	4,44	3,94
Sabinov	2253	377	500	5,98	4,51
Skalica	5724	1010	1293	5,67	4,43
Trenčín	3045	390	661	7,81	4,61
Trnava	7245	742	1520	9,76	4,77
Zvolen	1649	264	413	6,25	3,99
Spolu	143148	16251	32687	8,81	4,38

Údaje sú prevzaté z citovanej knihy G. Thirringa.

svedčí o rozdielnosti v zástavbe a v niektorých prípadoch aj o rôznom stupni mestskosti. Najvyšší priemer mala Bratislava (20,48), za ňou nasledovali banské mestá — Banská Štiavnica (11,17), Banská Bystrica (11,16) a Kremnica (10,33), vinohradnícke mesto Jur pri Bratislave (10,13) a Trnava (9,76). Najnižší priemer mal Pukanec, ktorý nedosahoval ani priemer Hontianskej stolice. Z toho možno usudzovať, že sa Pukanec svojou výstavbou sotva odlišoval od väčšiny hontianskych mestečiek.

Štruktúra obyvateľstva

Štruktúra obyvateľstva podľa pohlavia a veku

Z biologických znakov obyvateľstva slobodných kráľovských miest historické pramene umožňujú skúmať iba pohlavie a vek, pravda, v miere omnoho skromnejšej ako moderné demografické štatistiky.

Údaje o skladbe obyvateľstva podľa pohlavia z roku 1762 (tab. 4) svedčia

Tab. 4. Štruktúra obyvateľstva niektorých miest podľa pohlavia roku 1762

Mesto a jeho časti	Obyvateľstvo			Percento žien	Počet žien na 1000 mužov	Počet mužov na 1000 žien
	spolu	z toho				
		muži	ženy			
Bardejov						
vnútorné mesto	953	395	558	58,55	1412,66	707,89
predmestie	1696	777	919	54,19	1182,75	845,48
spolu	2649	1172	1477	55,76	1260,24	793,50
Brezno	1936	972	964	49,79	991,77	1008,30
Košice						
vnútorné mesto	2575	1162	1413	54,88	1216,01	822,36
predmestia	1415	627	788	55,69	1256,78	795,69
spolu	3990	1789	2201	55,16	1230,30	812,81
Prešov						
vnútorné mesto	2571	1188	1383	53,79	1164,14	859,00
Horné predmestie	658	334	324	49,24	970,06	1030,86
Dolné predmestie	269	131	138	51,30	1053,44	949,28
Beliareň plátna	50	24	26	52,00	1083,33	923,08
roztratené osídlenie	180	84	96	53,33	1142,86	875,00
spolu	3728	1761	1967	52,76	1116,98	895,27
Skalica	3661	1787	1874	51,19	1048,68	953,58

Použitá pramene:

- Bardejov — Súpis obyvateľstva mesta Bardejova r. 1762. ŠOKA v Bardejove, Mag. m. Bardejova, Knihy, por. č. 526.
- Brezno — Conscriptio civitatis liberae et regiae Brezno-Banyensis 1762. ŠOKA v Banskej Bystrici, Mag. m. Brezna I. 95—1, č. 3415.
- Košice — Conscriptio catholicorum et acatholicorum actu in libera regiaeque civitate Cassoviensi... eiusque suburbii residentium... anno 1762 peracta. AMK, Mag. m. Košíc.
- Prešov — Conscriptio possessionatorum civium regiae ac liberae civitatis Epperiensis [1762], dva zošity, jeden sa týka vnútorného mesta, druhý predmestí; Conscriptio inquilinorum civium regiae et liberae civitatis Epperiensis [1762]; Conscriptio inquilinorum civium et hortulanorum regiae ac liberae civitatis Epperiensis [1762]. ŠOKA v Prešove, Mag. m. Prešova, B—12.
- Skalica — Conscriptio civitatis Szokolczensis... 1762. ŠOKA v Senici, Mag. m. Skalice, Koncepty 1763. Do súpisu neboli zahrnutí vandrujúci tovariši a služobníctvo.

o prevahe žien v Bardejove, Košiciach, Prešove a v Skalici, a to tak vo vnútornom meste, ako aj na predmestiach (s výnimkou Horného predmestia v Prešove). Muži prevažovali len v Brezne a na Hornom predmestí Prešova. Roku 1772 (tab. 5) ženy boli v prevahe v Brezne, Kežmarku, Skalici a vo Zvolene (tu bola femininita najvýraznejšia), muži v Krupine a Sabinove.

Roku 1777 (tab. 6) v štruktúre obyvateľstva slobodných kráľovských miest prevládala femininita: na 1000 mužov pripadalo 1030,44 žien. Femininita bola najvýraznejšia v Jure pri Bratislave (1294,04), Brezne (1144,78), Skalici (1139,42), Kežmarku (1114,03) a v Banskej Štiavnici (1106,53). Prevaha žien v

Tab. 5. Štruktúra obyvateľstva niektorých miest podľa pohlavia roku 1772

Mesto	Obyvateľstvo			Percento žien	Počet žien na 1000 mužov	Počet mužov na 1000 žien
	spolu	z toho				
		muži	ženy			
Brezno	2294	1101	1193	52,01	1083,56	922,88
Kežmarok	3896	1839	2057	52,80	1118,54	894,02
Krupina	2457	1235	1222	49,74	989,47	1010,64
Sabinov	1984	1015	969	48,84	954,68	1047,47
Skalica	5005	2395	2610	52,15	1089,77	917,62
Zvolen	1310	598	712	54,35	1190,64	839,89

Použitá pramene:

- Brezno — Conscriptio animarum in libera regia civitate Brezno—Banyensi anno 1772—do peracta. ŠOKA v Banskej Bystrici, Mag. m. Brezna, I. 95—7, č. 4650.
- Kežmarok — Conscriptio animarum Késmarkiensium pro anno 1772. ŠOKA v Poprade, Mag. m. Kežmarku, Acta, nr. 25/1773.
- Krupina — Sumár sčítania obyvateľstva mesta Krupiny r. 1772. ŠOKA vo Zvolene, Mag. m. Krupiny.
- Sabinov — Výkaz o súpise obyvateľstva mesta Sabinova v decembri r. 1772. ŠOKA v Prešove, Mag. m. Sabinova, Protocollum expeditionum... 1771—1773, zápis č. 395.
- Skalica — Výkaz o súpise obyvateľstva mesta Skalice r. 1772. ŠOKA v Senici, Mag. m. Skalice, Koncepty 1773.
- Zvolen — Výkaz o súpise obyvateľstva mesta Zvolena r. 1772. ŠOKA vo Zvolene, Mag. m. Zvolena, Spisy 1772.

Štruktúra všetkého obyvateľstva slobodných kráľovských miest bola pomerne nízka, čo súviselo s tým, že v niektorých mestách prevažovali muži. Najvyššia maskulinita bola v Trnave (1224,81); muži mali prevahu aj v Košiciach (1138,01), Bardejove (1132,23), Sabinove (1089,35), Trenčíne (1054,82), Lubietovej (1006,73) a v Levoči (1000,45). V prípade Trnavy, Košíc, Trenčína a Levoče prevahu mužského pohlavia azda možno vysvetliť prítomnosťou väčšieho počtu cudzích študentov, ktorí nepatrili k mestskej populácii, bol však zahrnutí do súpisu. Cudzí študenti najviac ovplyvnili štruktúru obyvateľstva Trnavy (700) a Košíc (434); v Trenčíne ich bolo 256 a v Levoči 215.

V nasledujúcom období sa štruktúra obyvateľstva vcelku vyvíjala v prospech žien. Roku 1787 (tab. 7) femininita dosiahla hodnotu 1140,64. Prevaha mužov zanikla v Bardejove, Košiciach, Levoči, Sabinove, Trenčíne a v Trnave; nahradila ju výrazná femininita. Mimoriadne veľká bola prevaha žien v Banskej Bystrici (1342,47), Košiciach (1309,38), Prešove (1240,48), Trenčíne (1207,42) a Kremnici (1207,07). Ale v niektorých mestách mal vývoj opačný ráz — posilnenie maskulinity. V porovnaní s rokom 1777 počet žien klesol v Banskej Štiavnici, Jure pri Bratislave, Krupine, Modre, Novej Bani, Pukanci a Skalici, ale ich prevaha sa ešte zachovala. V Brezne sa znížením femininity vyrovnal pomer pohlaví, v Lubietovej sa zväčšila prevaha mužov. Ďalší vývoj v celku charakterizuje rast prevahy ženského pohlavia. Počet žien v štruktúre obyvateľstva v rokoch 1787—1805 vzrástol z 53,29% na 54,81 %.

Tab. 6. Štruktúra obyvateľstva podľa pohlavia roku 1777

Mesto	Obyvateľstvo		Per- cento žien	Počet žien na na 1000 mužov	Počet mužov na 1000 žien	
	spolu	z toho				
		muži				ženy
Banská Belá	1424	687	737	51,76	1072,78	932,16
Banská Bystrica	4995	2478	2517	50,39	1015,74	984,51
Banská Štiavnica ¹	2709	1286	1423	52,53	1106,53	903,72
Bardejov	3096	1644	1452	46,90	883,21	1132,23
Bratislava	28737	14119	14618	50,87	1035,34	965,86
Brezno	2074	967	1107	53,38	1144,78	873,53
Jur pri Bratislave	1810	789	1021	56,41	1294,04	772,77
Kežmarok	3949	1868	2081	52,70	1114,03	897,65
Komárno	9831	4739	5092	51,80	1074,49	930,68
Košice	6367	3389	2978	46,77	878,73	1138,01
Kremnica ²	5106	2383	2723	53,33	1142,68	875,14
Krupina	2847	1374	1473	51,74	1072,05	932,79
Levoča	4475	2238	2237	49,99	999,55	1000,45
Eubietová	1192	598	594	49,83	993,31	1006,73
Modra	4379	2089	2290	52,30	1096,22	912,23
Nová Baňa ²	2769	1316	1453	52,47	1104,10	905,71
Pezinok	3957	1943	2014	50,90	1036,54	964,75
Prešov	5743	2812	2931	51,04	1042,32	959,40
Pukanec	2200	1062	1138	51,73	1071,56	933,22
Sabinov	2198	1146	1052	47,86	917,98	1089,35
Skalica	5156	2410	2746	53,26	1139,42	877,64
Trenčín	2811	1443	1368	48,67	948,02	1054,82
Trnava	5631	3100	2531	44,95	816,45	1224,81
Zvolen	1808	888	920	50,88	1036,04	965,22
Spolu	115264	56768	58496	50,75	1030,44	970,46

¹ Bez prímestských sídel Banky, Hodruša, Štefultov a Vindšachtá.

² Údaje sú za rok 1778.

Použité pramene ako v tab. 2.

Možnosti výskumu vekovej skladby obyvateľstva v 2. polovici 18. storočia sú veľmi skromné. Súpis a výkazy obyvateľstva z rokov 1772 a 1777 rozlišujú iba dve hlavné vekové skupiny: maloletých (minorenes) a dospelých (adulti). Za maloletých sa pokladali tie osoby mužského a ženského pohlavia, ktoré ešte nezavřili 15. rok svojho života.²³ Veková skupina maloletých je totožná s prvou vekovou skupinou moderných triedení (0—14-ročných), zatiaľ čo veková skupina dospelých zahŕňa všetko ostatné obyvateľstvo, t. j. obyvateľstvo produktívnej i poproduktívnej vekovej skupiny.

Roku 1772 (tab. 8) v skúmaných populáciách maloletí tvorili 31,49 % až 39,44 % všetkého obyvateľstva, pričom v Kežmarku, Krupine, Sabinove a Skalici prevládali osoby mužského pohlavia. Vo vekovej skupine dospelých mali vo všetkých mestách prevahu ženy, čo okrem iného poukazuje aj na vyššiu úmrtnosť mužov.

Podľa údajov z roku 1777 (tab. 9a) maloletí tvorili 35,84 % populácie všet-

²³ ŽUDEĽ, J.: c. d.

Tab. 7. Štruktúra obyvateľstva podľa pohlavia roku 1787

Mesto	Právne obyvateľstvo			Per- cento žien	Počet žien na 1000 mu- žov	Počet mužov na 1000 žien
	spolu	z toho				
		muži	ženy			
Banská Belá	1680	808	872	51,90	1079,21	926,61
Banská Bystrica	5041	2152	2889	57,31	1342,47	744,89
Banská Štiavnica	18774	9016	9758	51,98	1082,30	923,96
Bardejov	3760	1785	1975	52,53	1106,44	903,80
Bratislava	26898	12345	14553	54,10	1178,86	848,28
Brezno	2949	1474	1475	50,02	1000,68	999,32
Jur pri Bratislave	2399	1138	1261	52,56	1108,08	902,46
Kežmarok	4170	1909	2261	54,22	1184,39	844,32
Komárno	12067	5743	6324	52,41	1101,17	908,13
Košice	7905	3423	4482	56,70	1309,38	763,72
Kremnica	5244	2376	2868	54,69	1207,07	828,45
Krupina	2903	1440	1463	50,40	1015,97	984,28
Levoča	4984	2323	2661	53,39	1145,50	872,98
Lubietová	1280	669	611	47,73	913,30	1094,93
Modra	4801	2309	2492	51,91	1079,26	926,57
Nová Baňa	3020	1457	1563	51,75	1072,75	932,18
Pezinok	4359	2118	2241	51,41	1058,07	945,11
Prešov	6000	2678	3322	55,37	1240,48	806,14
Pukanec	2353	1162	1191	50,62	1024,98	975,65
Sabinov	2255	1065	1190	52,77	1117,37	894,96
Skalica	5707	2704	3003	52,62	1110,58	900,43
Trenčín	3033	1374	1659	54,70	1207,42	828,21
Trnava	7102	3290	3812	53,68	1158,66	863,06
Zvolen	1695	820	875	51,62	1067,07	937,14
Spolu	140379	65578	74801	53,29	1140,64	876,70

Údaje sú prevzaté z citovanej knihy G. Thirringa.

kých slobodných kráľovských miest na Slovensku, pričom najvyšší podiel do-
sahovali v Košiciach (58,88 %), najnižší v Kremnici (22,48 %). Celkove mali
prevahu osoby mužského pohlavia (52,43 %). Vo vekovej skupine dospelých

Tab. 8. Veková skladba obyvateľstva niektorých miest roku 1772

Mesto	Maloletí						Dospelí					
	muži		ženy		spolu		muži		ženy		spolu	
	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ²	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ²
Brezno	430	47,78	470	52,22	900	39,23	671	48,13	723	51,87	1394	60,77
Kežmarok	721	58,76	508	41,24	1227	31,49	1118	41,89	1551	58,11	2669	68,51
Krupina	524	54,08	445	45,92	969	39,44	711	47,78	777	52,22	1488	60,56
Sabinov	441	56,90	334	43,10	775	39,06	574	47,48	635	52,52	1209	60,94
Skalica	943	51,00	906	49,00	1849	36,94	1452	46,01	1704	54,99	3156	63,06
Zvolen	220	46,32	255	53,68	475	36,26	378	45,27	457	54,73	835	63,74

¹ 100 % = celá veková skupina.

² 100 % = celá populácia.

Použitie pramene ako v tab. 5.

Tab. 9a. Veková skladba obyvateľstva roku 1777
a) maloletí

Mesto	Muži		Ženy		Spolu	
	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ²
Banská Belá	299	52,36	272	47,64	571	40,10
Banská Bystrica	649	50,31	641	49,69	1290	25,83
Banská Štiavnica ³	485	49,09	503	50,91	988	36,47
Bardejov	727	52,08	669	47,92	1396	45,09
Bratislava	4116	51,17	3928	48,83	8044	27,99
Brezno	339	50,45	333	49,55	672	32,40
Jur pri Bratislave	249	46,89	282	53,11	531	29,34
Kežmarok	750	55,56	600	44,44	1350	34,19
Komárno	2124	51,37	2011	48,63	4135	42,06
Košice	2002	53,40	1747	46,60	3749	58,88
Kremnica ⁴	550	47,91	598	52,09	1148	22,48
Krupina	501	49,75	506	50,25	1007	35,37
Levoča	1071	49,77	1081	50,23	2152	48,09
Lubietová	312	52,61	281	47,39	593	49,75
Modra	726	48,40	774	51,60	1500	34,25
Nová Baňa ⁴	564	49,56	574	50,44	1138	41,10
Pezinok	688	53,42	600	46,58	1288	32,55
Prešov	1036	52,88	923	47,12	1959	34,11
Pukanec	582	49,70	589	50,30	1171	53,23
Sabinov	510	57,05	384	42,95	894	40,67
Skalica	806	49,15	834	50,85	1640	31,81
Trenčín	639	60,97	409	39,03	1048	37,28
Trnava	1600	68,64	731	31,36	2331	41,40
Zvolen	333	46,70	380	53,30	713	39,44
Spolu	21658	52,43	19650	47,57	41308	35,84

¹ 100 % = celá veková skupina.

² 100 % = celá populácia.

³ Bez prímestských sídel Banky, Hodruša, Štefultov a Vindšachta.

⁴ Údaje sú za rok 1778.

Použitý prameň ako v tab. 2.

[tab. 9b) mali celkove prevahu ženy (52,53 %). Muži prevažovali iba v Bardejove, Košiciach, Levoči a vo Zvolene, teda v remeselnícko-obchodných mestách.

Jozefínske sčítanie neumožňuje skúmať vekovú štruktúru celej populácie, lebo sumáre, ktoré sú k dispozícii, uvádzajú len dve vekové skupiny (od 1 do 12 rokov a od 13 do 17 rokov) dorastu mužského pohlavia kresťanskej časti nešľachtického obyvateľstva.

Sociálna štruktúra

Z jestvujúcich historických prameňov sú pre štúdium sociálnej štruktúry obyvateľstva slobodných kráľovských miest najvhodnejšie sumáre súpisov obyvateľstva (conscriptioes animarum) z roku 1777 a 1782. V sumároch jozefínskeho sčítania z rokov 1784—1787 sa sociálne skupiny málo diferencujú a možno ich skúmať iba vo vzťahu k časti obyvateľstva mužského pohlavia.

Sumáre súpisov z roku 1777 a 1782 uvádzajú tieto sociálne skupiny aktívne-

Tab. 9b. Veková skladba obyvateľstva roku 1777
b) dospelí

Mesto	Muži		Ženy		Spolu	
	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ²
Banská Belá	388	45,49	465	54,51	853	59,90
Banská Bystrica	1829	49,37	1876	50,63	3705	74,17
Banská Štiavnica ³	801	46,54	920	53,46	1721	63,53
Bardejov	917	53,94	783	46,06	1700	54,91
Bratislava	10003	48,34	10690	51,66	20693	72,01
Brezno	628	44,79	774	55,21	1402	67,60
Jur pri Bratislave	540	44,22	739	57,78	1279	70,66
Kežmarok	1118	43,02	1481	56,98	2599	65,81
Komárno	2615	45,91	3081	54,09	5696	57,94
Košice	1387	52,98	1231	47,02	2618	41,12
Kremnica ⁴	1833	46,31	2125	53,69	3958	77,52
Krupina	873	47,45	967	52,55	1840	64,63
Levoča	1167	50,24	1156	49,76	2323	51,91
Lubietová	286	47,75	313	52,25	599	50,25
Modra	1363	47,34	1516	52,66	2879	65,75
Nová Baňa ⁴	752	46,11	879	53,89	1631	58,90
Pezinok	1255	47,02	1414	52,98	2669	67,45
Prešov	1776	46,93	2008	53,07	3784	65,89
Pukanec	480	46,65	549	53,35	1029	46,77
Sabinov	636	48,77	668	51,23	1304	59,33
Skalica	1604	45,62	1912	54,38	3516	68,19
Trenčín	804	45,60	959	54,40	1763	62,72
Trnava	1500	45,45	1800	54,55	3300	58,60
Zvolen	555	50,68	540	49,32	1095	60,56
Spolu	35110	47,47	38846	52,53	73956	64,16

¹ 100 % = celá veková skupina.

² 100 % = celá populácia.

³ Bez prímestských sídel Banky, Hodruša, Štefultov a Vindšachta.

⁴ Údaje sú za rok 1778.

Použitý prameň ako v tab. 2.

ho obyvateľstva: 1 — úradníci a verejní služobníci (osoby ustanovené do verejnej služby či už kráľovskej alebo mestskej, vrátane učiteľov), 2 — učelia slobodných umení (sem patrili učelia tanca a jazykov, hudobníci „et alii id genus“), 3 — duchovenstvo (okrem protestantských kazateľov, ktorí sa mali zahrnúť do prvej skupiny), 4 — remeselníci (majstri, tovariši a učni), 5 — obchodníci, 6 — nádenníci a nádenničky (boli to osoby, ktoré sa nezahrnuli do skupiny remeselníkov a živil sa akoukoľvek prácou), 7 — sluhovia a slúžky (osoby slúžiace u súkromných pánov v akejkolvek službe). Ako vidieť, chýbajú baníci a poľnohospodári (vo vinohradníckych mestách vinohradníci). Neúplnosť vykazovaných sociálnych skupín aktívneho obyvateľstva je zrejماً aj z jeho podielu na celej mestskej populácii. Roku 1777 vykazované aktívne obyvateľstvo tvorilo 36,68 % všetkého obyvateľstva, roku 1782 už len 33,25 %. V niektorých mestách bol jeho podiel ešte menší.

Sociálna skupina úradníkov a verejných služobníkov tvorila roku 1777 4,47 % vykazovaného aktívneho obyvateľstva (tab. 10a). Najpočetnejšia bola v Bratislave (576 osôb), potom v Banskej Bystrici (151 osôb), Košiciach (143 osôb)

Tab. 10a. Sociálna skladba aktívneho obyvateľstva roku 1777
a) úradníci a verejní služobníci, učitelia slobodných umení, duchovenstvo

Mesto	Aktívne obyva- teľstvo spolu		Úradníci a ve- rejní služobníci		Učitelia slobodných umení		Duchoven- stvo	
	abs.	% ¹	abs.	% ²	abs.	% ²	abs.	% ²
Banská Belá	221	15,52	15	6,79	1	0,45	1	0,45
Banská Bystrica	2663	53,31	151	5,67	38	1,43	32	1,20
Banská Štiavnica ³	999	36,88	29	2,90	16	1,60	7	0,70
Bardejov	1249	40,34	61	4,88	6	0,48	21	1,68
Bratislava	11301	39,33	576	5,10	95	0,84	441	3,90
Brezno	685	33,03	54	7,88	3	0,44	12	1,75
Jur pri Bratislave	284	15,69	20	7,04	—	—	13	4,58
Kežmarok	1985	50,27	85	4,28	11	0,55	5	0,25
Komárno	3658	37,21	49	1,34	5	0,14	47	1,29
Košice	3390	53,24	143	4,22	10	0,30	135	3,98
Kremnica ⁴	1162	22,76	130	11,19	13	1,12	38	3,27
Krupina	639	22,44	55	8,61	3	0,47	12	1,88
Levoča	1101	24,60	58	5,27	4	0,36	30	2,72
Lubietová	363	30,45	11	3,03	1	0,28	1	0,28
Modra	1138	25,99	57	5,00	10	0,88	4	0,35
Nová Baňa ⁴	583	21,05	34	5,83	2	0,34	3	0,52
Pezinok	871	22,01	57	6,54	4	0,46	31	3,56
Prešov	2112	36,78	85	4,02	19	0,90	85	4,02
Pukanec	610	27,73	26	4,26	—	—	1	0,16
Sabinov	801	36,44	40	4,99	7	0,87	12	1,50
Skalica	1836	35,61	98	5,34	2	0,11	79	4,30
Trenčín	1430	50,87	37	2,59	6	0,42	32	2,24
Trnava	2489	44,20	?	?	?	?	265	10,65
Zvolen	709	39,21	17	2,40	3	0,42	2	0,28
Spolu	42279	36,68	1888	4,47	259	0,61	1309	3,10

¹ 100 % = celá populácia.

² 100 % = aktívne obyvateľstvo spolu.

³ Bez prímestských sídel Banky, Hodruša, Štefultov a Vindšachta.

⁴ Údaje sú za rok 1778.

Použitý prameň ako v tab. 2.

a Kremnici (130 osôb). Do roku 1782 jej podiel vzrástol na 4,69 % (tab. 11a). V Bratislave sa počet úradníkov a verejných služobníkov znížil na 488 osôb, čo súviselo s tým, že mesto postupne strácalo význam celouhorského administratívneho centra. Pozoruhodný je vzostup tejto sociálnej skupiny v Košiciach (315 osôb), Banskej Bystrici (216 osôb) a Kremnici (160 osôb). V Kremnici tvorí 12,97 %, Košiciach 9,84 % a v Banskej Bystrici 7,96 % známeho aktívneho obyvateľstva.

Roku 1777 bolo v slobodných kráľovských mestách (bez Trnavy) 259 učiteľov slobodných umení, čo predstavovalo iba 0,61 % známeho aktívneho obyvateľstva. Najviac ich žilo v Bratislave (95), potom v Banskej Bystrici (38) a Prešove (19). Roku 1782 bola situácia o niečo priaznivejšia. V slobodných kráľovských mestách (vrátane Trnavy), už pôsobilo 337 učiteľov slobodných umení, čo bolo 0,73 % známeho aktívneho obyvateľstva. V Bratislave sa ich počet znížil na 74, ale podstatne stúpol v Banskej Bystrici (50) a Košiciach (39).

Tab. 10b. Sociálna skladba aktívneho obyvateľstva roku 1777
b) remeselníci, obchodníci, nádenníci a nádenníčky, siuhovia a slúžky

Mesto	Remeselníci		Obchodníci		Nádenníci a nádenníčky		Siuhovia a slúžky	
	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ¹
Banská Belá	110	49,77	—	—	16	7,24	78	35,30
Banská Bystrica	1162	43,64	56	2,10	400	15,02	824	30,94
Banská Štiavnica ²	574	57,46	25	2,50	8	0,80	340	34,04
Bardejov	598	47,88	12	0,96	173	13,85	378	30,21
Bratislava	3205	28,36	289	2,56	3032	26,83	3663	32,41
Brezno	298	43,50	4	0,59	99	14,45	215	31,39
Jur pri Bratislave	157	55,28	4	1,41	10	3,52	80	28,17
Kežmarok	621	31,29	29	1,46	762	38,39	472	23,78
Komárno	1607	43,93	235	6,42	1069	29,22	646	17,66
Košice	933	27,52	65	1,92	1247	36,78	857	25,28
Kremnica ³	535	46,04	11	0,94	112	9,64	323	27,80
Krupina	259	40,53	—	—	—	—	310	48,51
Levoča	579	52,59	26	2,36	59	5,36	345	31,34
Lubietová	153	42,15	—	—	114	31,40	83	22,86
Modra	521	45,78	51	4,48	269	23,63	226	19,86
Nová Baňa ³	287	49,23	19	3,26	87	14,92	151	25,90
Pezinok	424	48,68	33	3,79	?	?	322	36,97
Prešov	949	44,93	58	2,75	281	13,30	635	30,07
Pukanec	220	36,07	2	0,33	284	46,56	77	12,62
Sabinov	400	49,94	6	0,75	93	11,61	243	30,34
Skalica	522	28,43	3	0,16	796	43,36	336	18,30
Trenčín	489	34,19	13	0,91	481	33,64	372	26,01
Trnava	722	29,01	60	2,41	510	20,49	932	37,44
Zvolen	341	48,10	3	0,42	121	17,07	222	31,31
Spolu	15666	37,05	1004	2,37	10023	23,71	12130	28,69

¹ 100 % = aktívne obyvateľstvo spolu.

² Bez prímestských sídel Banky, Hodruša, Štefultov a Vindšachta.

³ Údaje sú za rok 1778.

Použitý prameň ako v tab. 2.

Duchovenstvo (svetské a rehoľné) tvorilo roku 1777 3,10 % známeho aktívneho obyvateľstva. Najviac duchovenstva žilo v Bratislave (441 osôb), potom v Trnave (265 osôb) a Košiciach (135 osôb). Početný stav duchovenstva roku 1782 bol takmer rovnaký. Po zrušení niektorých rehoľí za jozefinizmu sa počet duchovenstva podstatne znížil (z 1312 osôb roku 1782 na 861 roku 1787).

Remeselníci (ak neberieme do úvahy baníkov) tvorili najväčšiu sociálnu skupinu aktívneho obyvateľstva v slobodných kráľovských mestách. Podľa súpisu z roku 1777 (tab. 10b) bolo ich 15 666, čo predstavovalo 37,05 % vykazovaného aktívneho obyvateľstva. Počtom remeselníkov patrilo výrazné prvenstvo Bratislave (3205), po nej nasledovalo Komárno (1607), ďalej Banská Bystrica (1162), Prešov (949) a Košice (933). Výsledky súpisu z roku 1782 (tab. 11b) svedčia o miernom vzostupe tejto sociálnej skupiny (15 983 osôb, čo je 34,64 %) vykazovaného aktívneho obyvateľstva.

Obchodníci patrili medzi najmenšie sociálne skupiny aktívneho obyvateľstva. Roku 1777 počtom 1004 tvorili iba 2,37 % vykazovaného aktívneho obyvateľ-

Tab. 11a. Sociálna skladba aktívneho obyvateľstva roku 1782
a) úradníci a verejní služobníci, učitelia slobodných umení, duchovenstvo

Mesto	Aktívne obyva- teľstvo spolu		Úradníci a verejní služobníci		Učitelia slobodných umení		Duchoven- stvo	
	abs.	% ¹	abs.	% ²	abs.	% ²	abs.	% ²
Banská Belá	220	14,26	19	8,64	2	0,91	1	0,45
Banská Bystrica	2714	54,41	216	7,96	50	1,84	29	1,07
Banská Štiavnica	1239	5,97	53	4,28	18	1,45	14	1,13
Bardejov	1121	31,70	51	4,55	6	0,53	20	1,78
Bratislava	11647	39,84	488	4,19	74	0,64	481	4,13
Brezno	532	20,44	55	10,34	5	0,94	11	2,07
Jur pri Bratislave	362	17,26	26	7,18	2	0,55	12	3,31
Kežmarok	1892	48,85	89	4,70	13	0,69	8	0,42
Komárno	3638	34,22	94	2,58	11	0,30	46	1,27
Košice	3201	54,64	315	9,84	39	1,22	108	3,37
Kremnica ³	1234	23,74	160	12,97	16	1,30	44	3,56
Krupina	686	25,34	66	9,62	5	0,73	7	1,02
Levoča	1704	33,85	66	3,87	12	0,71	36	2,11
Lubietová	379	31,90	21	5,54	2	0,53	1	0,26
Modra	2859	58,05	28	0,98	10	0,35	4	0,14
Nová Baňa	858	29,26	22	2,57	2	0,23	3	0,35
Pezinok	1866	46,59	68	3,65	6	0,32	32	1,72
Prešov	2403	41,45	77	3,21	15	0,62	81	3,37
Pukanec	627	27,42	18	2,87	2	0,32	1	0,16
Sabinov	942	47,17	37	3,93	13	1,38	12	1,27
Skalica	1528	26,81	86	5,63	3	0,20	77	5,04
Trenčín	1376	44,84	50	3,63	6	0,44	31	2,25
Trnava	2204	31,32	43	1,95	23	1,04	251	11,39
Zvolen	913	51,32	17	1,86	2	0,22	2	0,22
Spolu	46145	33,25	2165	4,69	337	0,73	1312	2,84

¹ 100 % = celá populácia.

² 100 % = aktívne obyvateľstvo spolu.

³ Údaje sú za rok 1783.

Použitý prameň ako v tab. 2.

stva; roku 1782 ich bolo 1269, čo je 2,75 % známeho aktívneho obyvateľstva. Pozoruhodnejšie množstvo obchodníkov bolo iba v Bratislave (289 roku 1777, 315 roku 1782) a v Komárne (235 roku 1777, 515 roku 1782).

Veľmi početná bola sociálna skupina nádenníkov a nádenničok. Roku 1777 tvorila 23,71 % vykazovaného obyvateľstva (10 023 osôb); najviac nádenníkov a nádenničok bolo v Bratislave (3032), potom v Košiciach (1247) a Komárne (1069). Súpis z roku 1782 svedčí o raste tejto sociálnej skupiny: počtom 12 323 osôb tvorila až 26,71 % vykazovaného aktívneho obyvateľstva. V Bratislave sa zaznamenal vzostup (3477 osôb), ale veľký pokles nastal v Košiciach (820 osôb) a Komárne (685 osôb).

Sluhovia a slúžky tvorili po remeselníkoch najväčšiu sociálnu skupinu. Podľa súpisu z roku 1777 ich bolo 12 130 (28,69 % vykazovaného aktívneho obyvateľstva), z toho takmer tretina (3663 osôb) žila v Bratislave. Podobné boli pomery aj roku 1782.

Záverom možno konštatovať, že najvýraznejšie znaky mestskosti mala sociál-

Tab. 11b. Sociálna skladba aktívneho obyvateľstva roku 1782
 b) remeselníci, obchodníci, nádenníci a nádenničky, sluhovia a slúžky

Mesto	Remeselníci		Obchodníci		Nádenníci a nádenničky		Sluhovia a slúžky	
	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ¹	abs.	% ¹
Banská Belá	107	48,63	—	—	6	2,73	85	38,64
Banská Bystrica	1185	43,66	74	2,73	414	15,25	746	27,49
Banská Štiavnica	624	50,36	27	2,18	15	1,21	488	39,39
Bardejov	593	52,90	18	1,61	128	11,42	305	27,21
Bratislava	3184	27,34	315	2,70	3477	29,85	3628	31,15
Brezno	157	29,51	5	0,94	104	19,55	195	36,65
Jur pri Bratislave	158	43,65	3	0,83	75	20,72	86	23,76
Kežmarok	654	34,57	—	—	716	37,84	412	21,78
Komárno	1476	40,57	515	14,16	685	18,83	811	22,29
Košice	931	29,09	67	2,09	820	25,62	921	28,77
Kremnica ²	484	39,22	27	2,19	74	6,00	429	34,76
Krupina	278	40,52	5	0,73	24	3,50	301	43,88
Levoča	843	49,47	47	2,76	256	15,02	444	26,06
Eubietová	181	47,75	2	0,53	59	15,57	113	29,82
Modra	544	19,03	8	0,28	2025	70,83	240	8,39
Nová Baňa	251	29,25	10	1,17	312	36,36	258	30,07
Pezinok	569	30,49	12	0,64	922	49,41	257	13,77
Prešov	938	39,04	44	1,83	553	23,01	695	28,92
Pukanec	370	59,01	3	0,48	125	19,94	108	17,22
Sabinov	347	36,83	6	0,64	289	28,56	258	27,39
Skalica	575	37,63	7	0,46	403	26,37	377	24,67
Trenčín	457	33,21	17	1,24	482	35,03	333	24,20
Trnava	635	28,81	51	2,32	209	9,48	992	45,01
Zvolen	442	48,41	6	0,66	170	18,62	274	30,01
Spolu	15983	34,64	1269	2,75	12323	26,71	12756	27,64

¹ 100 % = aktívne obyvateľstvo spolu.

² Údaje sú za rok 1783.

Použitý prameň ako v tab. 2.

na štruktúra (a tým štruktúra vôbec) obyvateľstva Bratislavy. Svedčí o tom, že Bratislava mala výnimočné postavenie medzi slobodnými kráľovskými mestami na Slovensku, čo bolo dôsledkom jej mimoriadneho politického a hospodárkeho významu.

Юрай Жудел

НАСЕЛЕНИЕ ВОЛЬНЫХ КОРОЛЕВСКИХ ГОРОДОВ СЛОВАКИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 18 ВЕКА

Вольные королевские города в хозяйственной, политической и культурной жизни Словакии в эпоху феодализма играли важную роль, поэтому исследование их населения имеет немаловажное значение. Первые более достоверные источники о численности и структуре населения городов составлены лишь во второй половине 18 века. Это материалы переписи населения 1762—1764 гг., т. наз. *conscriptiones animarum*, относящиеся к семи-

десятым и восьмидесятым годам и, главным образом, материалы первой всеобщей переписи населения бывшей Венгрии 1784—1787 гг. Анализ этих источников является основой реконструкции развития численности населения и его структуры.

Материалы переписи 1762—1764 гг. сохранились лишь для некоторых городов. Первые данные о численности населения всех вольных королевских городов известны лишь с 1777 года. Согласно им наиболее крупным городом Словакии и, одновременно также Венгрии, была Братислава. За ней следовали Банска-Штьявница и Комарно. Остальные города не достигали численности 7000 жителей. Развитие численности населения в последующий период (до 1787 г.) было замедленным и в некоторых городах эта численность даже уменьшалась. Братислава потеряла лидерство в общевенгерском масштабе (была опережена г. Дебреценом). Даже после 1787 г. развитие не было благоприятным. В большинстве городов численность населения уменьшалась. Среди венгерских городов Братислава оказалась лишь на пятом месте.

Среди биологических признаков населения вольных королевских городов по историческим источникам можно изучать только пол и возраст, однако, намного в скромной мере по сравнению с результатами современной демографической статистики. Структура населения по полу во второй половине 18 века в общем характерна преобладанием женщин. Исследования возрастного состава всего городского населения возможны лишь по материалам *conscriptiones animarum*, но и то только по отношению к двум главным возрастным группам: взрослые и несовершеннолетние.

Для изучения социальной структуры населения наиболее подходят материалы переписи 1777 и 1782 гг. (в итоговых списках переписи населения 1784—1787 гг. социальные группы недостаточно дифференцированы и можно их изучать лишь по отношению к части населения), в которых приводятся следующие социальные группы активного населения: 1 — чиновники и общественные служители, 2 — учителя свободных искусств, 3 — духовенство, 4 — ремесленники, 5 — торговцы, 6 — поденщики и поденщицы, 7 — слуги и служанки. Отсутствуют горнорабочие и сельскохозяйственные работники. Наиболее численную социальную группу (если не считать горнорабочих) составляли ремесленники. Наиболее отчетливыми городскими признаками обладала социальная структура (и тем самым и структура вообще) населения Братиславы. Это свидетельствует о том, что Братислава занимала исключительное положение среди вольных королевских городов Словакии, что, в свою очередь, являлось следствием ее исключительного политического и хозяйственного значения.

Табл. 1. Прирост населения некоторых городов в 1762—1778 гг.

Табл. 2. Развитие численности населения во второй половине 18 века.

Табл. 3. Среднее число жителей, относящееся к одному дому и одному домашнему хозяйству в 1762 г.

Табл. 4. Структура населения некоторых городов по половому составу в 1762 г.

Табл. 5. Структура населения некоторых городов по половому составу в 1772 г.

Табл. 6. Структура населения по половому составу в 1777 г.

Табл. 7. Структура населения по половому составу в 1787 г.

Табл. 8. Возрастной состав населения некоторых городов в 1772 г.

Табл. 9a Возрастной состав населения в 1777 г.: а) несовершеннолетние.

Табл. 9b Возрастной состав населения в 1777 г.: б) взрослые.

Табл. 10a Социальный состав активного населения в 1777 г.:

а) чиновники и общественные служители, учителя свободных искусств, духовенство.

Табл. 10b Социальный состав активного населения в 1777 г.:

б) ремесленники, торговцы, поденщики и поденщицы, слуги и служанки.

Табл. 11a Социальный состав активного населения в 1782 г.:

а) чиновники и общественные служители, учителя свободных искусств, духовенство.

Juraj Ž u d e l

POPULATION OF FREE ROYAL TOWNS IN SLOVAKIA IN THE 2nd HALF OF THE 18th CENTURY

Free royal towns occupied an important space within Slovakia's economic, political and cultural life in the period of feudalism and therefore the investigation of their population is of great significance. The first reliable sources about the number and structure of urban population come only from the 2nd half of the 18th century. They are population conscriptions from 1762—1764, the so called *conscriptioes animarum* from the seventies to eighties, especially then the first general census in the Old Hungary from 1784—1787. Analysis of these sources is the basis for reconstructing the development of population number and structure.

Nevertheless, the conscriptions from 1762—1764 have been preserved for some towns only. The first data about population number for all the free royal towns are known from only 1777. According to them Bratislava was the largest town in Slovakia and at the same time also in the Old Hungary. After this Banská Štiavnica and Komárno followed. The other towns did not reach a limit of 7000 inhabitants. The development in population number in the next period (until 1787) was retarded and had a decreasing tendency in several towns. Bratislava lost its priority within the Old-Hungarian scale (surpassed by Debrecen). Even the development after 1787 was not favourable. In most towns population decrease appeared. Bratislava decreased as down as the fifth place among Hungarian towns.

Of biological signs of the population of free royal towns historical sources enable exploring the sex and age only, of course, to a much more scanty extent than the modern demographic statistics. The structure of population according to sex in the 2nd half of the 18th century is characterized in all by a predominance of females. [The exploration of age structure of the entire urban population is enabled only by the so called *conscriptioes animarum*, but this also only in relation to the two major age groups, namely infants and adults.

For the recognition of the social structure of population conscriptions from 1777 and 1782 are most suitable (in the summary sheets from the 1784—1787 censuses social groups are only little differentiated and in this way they may be explored only in relation to part of population). The conscriptions mentioned quote social groups of active population as follows: 1 — clerks and public servants, 2 — teachers of free arts, 3 — clergy, 4 — craftsmen, 5 — traders, 6 — day labourers (males and females), 7 — menials and maids. Miners and farmers are missing. Craftsmen represented the largest group (if miners are not considered). The most marked urban signs were displayed by the social structure (and in this way also the structure as itself) of population of Bratislava, which suggests that Bratislava possessed an extraordinary position among the free royal towns in Slovakia. This was a consequence of its extraordinary political and economic significance.

Table 1. Population increase in some towns in 1762—1778.

Table 2. Population development in the 2nd half of the 18th century.

Table 3. Average number of persons falling to one house and one household in 1787.

- Table 4. Population structure of some towns by sex in 1762.
Table 5. Population of some towns by sex in 1772.
Table 6. Population structure by sex in 1777.
Table 7. Population structure by sex in 1787.
Table 8. Population age composition of some towns in 1772.
Table 9a. Population age composition in 1777; a) infants.
Table 9b. Population age composition in 1777; b) adults.
Table 10a. Social composition of active population in 1777: a — clerks and public servants, teachers of free arts, clergy.
Table 10b. Social composition of active population in 1777: b) craftsmen, traders, day labourers (male and females), menials and maids.
Table 11a. Social composition of active population in 1782: a) clerks and public servants, teachers of free arts, clergy.
Table 11b. Social composition of active population in 1782: b) craftsmen, traders, day labourers (males and females, menials and maids.

Translated by A. K r a j č í r